

УДК 94(477)

ІСТОРИЧНА СВДОМІСТЬ У СТРУКТУРІ УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВДОМОСТІ

**В.Г. Троян, кандидат історичних наук,
Українська академія банківської справи**

Автор розглядає наслідки деформації історичної свідомості народу України, а також шляхи її реформування в умовах розбудови посправжньому демократичної держави – України.

Історична свідомість є однією з форм суспільної свідомості про яку, на жаль, ми рідко згадуємо. Але життя кожної людини існує у потоці історичного часу з моменту народження і до смерті. Тому події історії і соціального часу є і подіями життя людини. А сила і стійкість особистості формується на основі історичної пам'яті, пам'яті поколінь, пам'яті народу.

Проблема сутності історичної свідомості недостатньо розроблена історичною і філософською науками, але проблема історичної свідомості має дуже важливе методологічне і практичне значення для перебудови суспільної свідомості, для виховання істинного громадянина суверенної України.

Історична свідомість формується не тільки на основі знань історії, тобто знань історичних фактів та подій, хоч ці знання, звичайно, необхідні, тому що без них не може бути історії як науки. Важливим її компонентом є також узагальнений історичний досвід і уроки історії, які з нього витікають. Ці дві категорії виникають з намагань знайти у минулому зразки для наслідування (позитивний досвід), виявити оптимальні для суспільства методи вирішення соціальних завдань, аналогічно тим, які вже вирішувалися в історії (уроки історії).

Якщо навіть припустити, що історія ніколи нікого не навчила, то її це і не стосується як науки: квіти не винні у тому, що сліпий їх не бачить. І все ж історія навчає навіть тих, хто не хоче у неї вчитися – вона їх провчає за неосвіченість і зневагу.

Формування історичної свідомості відповідно потребам демократичного суспільства можливе тільки на основі правди історії. Викривлення минулого, суб'єктивна трактовка будь-якої її сторінки, як і замовчування “неприємних” історичних фактів та подій, неминуче виключає наукове розуміння сьогодення і перекручує можливе майбутнє, що, в свою чергу, дезорганізує суспільство і особистість, позбавляє їх здатності виробити правильну лінію поведінки в конкретній історичній ситуації.

З іншого боку, сформована історична свідомість дозволяє людині об'єктивно бачити своє місце та роль у контексті історичного часу. Це важливо тому, що людина несе моральну відповідальність перед історією за зроблене, тоді як перед майбутнім вона вільна у своїх діях і може вибрати оптимальний варіант вирішення проблем.

Нарешті, історична свідомість включає в себе почуття патріотизму, яке опирається на знання і глибоку повагу до історії свого народу, його минулих звершень, трагедій і поразок, його багатовікової культури і народних традицій, його рідної мови і природного середовища. Звідси – активна участь людини-патріота у збереженні пам'ятників культури і архітектури, в збереженні, якщо необхідно і відродженні народних промислів і традицій, в захисті рідної природи, збереженні екологічної рівноваги в регіоні.

Наше покоління має спокутувати своє безпам'ятство і незнання (хай навіть і незумисне) всієї правди про минуле.

Нині, коли всі наші прагнення спрямовані на розбудову правової, посправжньому демократичної, незалежної української держави, правда історії повинна стати застереженням до вияву будь-якого волюнтаризму, будь-якої сваволі щодо власного народу.

Ми просто не маємо права знехтувати уроками минулого.

Українському народові, який упродовж століть виборював свою незалежність і сьогодні нарешті її має, випало долати шлях, здавалось би,

неймовірних смертоносних потрясінь, тяжких випробувань і докласти надлюдських зусиль у протистоянні навалам і пошестям, віковому уярмленню і духовному гнобленню, навіть фізичному нищенню.

І все ж народ сьогодні відчув наслідки деформації історичної свідомості і не хоче більше миритися з цим.

І як би хто сьогодні не хотів протиставляти українців заходу і сходу, Україна як держава є, вона відбулася, вона живе.

А чому існує таке протистояння, чому західних українців де-хто вважає і не українцями зовсім? Давайте розберемося.

Говорити про окремішність “західняків” і “східняків” підстав немає. А ось різниця між ними існує. В чому ж вона полягає і як з’явилася?

На сході України мало хто може пояснити (так нас учили), що таке Галичина, Волинь, Буковина, Закарпаття, які складають Західну Україну.

Найглибшою національною свідомістю серед цих регіонів та й серед інших областей України відрізняється населення Галичини (сучасна Львівська, Тернопільська, Івано-Франківська, Чернівецька області). Саме тут завжди жеврів і за сприятливих умов першим розгорявся вогник української державності, незалежності і соборності.

Тут друкували свої твори наддніпрянські письменники, коли українська мова була заборонена в Росії, відбувалася парламентська діяльність, створювалися партії національної орієнтації, які стали основою легіону Українських січових стрільців під час першої світової війни. Тут була проголошена ЗУНР, сформувався ОУН. З Галичиною пов’язано ім’я видатного борця нашого століття за незалежність України, батька української історії М.С. Грушевського і багатьох українських письменників.

Історично найближча до Галичини – Волинь. Обидва регіони колись були об’єднані в могутнє князівство. Але згодом (кінець XIII ст.) Волинь відійшла до Росії і на 200 років раніше за Галичину зазнала, як і східні регіони України, зросійщення та денаціоналізації. Галичину разом з

Буковиною та Закарпаттям включили до складу Австро-Угорської імперії, де національний і політичний гніт був незрівнянно слабший.

Кожна із сусідніх держав, що окупувала той чи інший регіон України після татаро-монголів намагалася (за винятком Литви) асимілювати українців.

Так, угорська асиміляція закарпатців почалася ще в XI ст. Досить жорстка була подібна політика Речі Посполитої в Галичині і на Волині (з 1569 р.). Починаючи з XIV ст. зазнали цього явища і українці Північної Буковини з боку молдавсько-румунської влади. Однак найбільш нищівною все ж була понад 300-річна російська денационалізація Наддніпрянської України і 50-річна – Західної України.

Асиміляція польсько-угорсько-румунська в Україні ніколи не була тотальною. Насамперед цілком свідомо на це йшла верхівка суспільства, розраховуючи на кар'єру в органах державної влади відповідних країн, на відповідні пільги.

У Польщі, щоб перетворитися в поляка досить було прийняти католицьку віру (римського обряду). Рідна мова і звичаї, безумовно, після цього втрачалися. Так, протягом XVI-XVII століть ополячилися старовинні українські князівсько-магнатські роди. Асимілювавшись, вони самі одразу ставали найактивнішими асиміляторами. Але простий люд, тобто переважна більшість народу, ніколи не втрачав мови, звичаїв. Його моральним та ідеологічним стрижнем завжди залишалася національна церква – православна, пізніше й греко-католицька. Саме церква плекала мову, писемність, видавала українські книжки, за сприятливих умов відроджувала і розвивала національне шкільництво, надихала українців на визвольну боротьбу.

І саме цей стрижень у першу чергу був знищений Москвою у приєднаній Україні. Наприкінці XVII століття українську церкву поглинув Московський патріархат, а вже з початком XVIII було заборонено

друкування українських книжок та українське шкільництво, знищувалася українська церква.

Після цього процес асиміляції пішов семимильними кроками і ще прискорився з кінця 20-х років через швидку індустріалізацію та урбанізацію країни, винищення національно свідомої інтелігенції та селянства. І все це під прапором боротьби проти “українських буржуазних націоналістів”. До останніх легко потрапляв будь-який шанувальник української історії, мови, культури.

Російська асиміляція велася і силою, і “добровільно”. Прикладом силового методу може бути введений в 1933 році у РРФСР порядок, згідно з яким українцями записували лише громадян, які народилися в Україні.

“Добровільність” полягає в тому, що за чинним у СРСР в повоєнний період порядком діти від мішаних шлюбів могли брати собі національність одного з батьків. Українсько-російські шлюби досить поширені, від них за радянський період народилися десятки мільйонів дітей, переважна більшість з яких записані росіянами. Найбільше шансів зробити блискучу кар’єру в СРСР мали росіяни (ще Петро I дійшов висновку, що всі українці – зрадники, тож довіряти їм високу посаду не можна). Навіть генеральним (першим) секретарем КП(б)У від самого її заснування (1918 рік) і аж до смерті Сталіна (1953 рік) ніколи не був українець. А недовіра Москви до місцевих кадрів у Західній Україні збереглася аж до розпуску КПРС.

Одночасно понад 70 років у нечуваних до того масштабах проводилася “селекція” населення. Той, хто сприймав “найпередовішу” ідеологію (якщо не вмер до того з голоду, за разнарядкою у таборі або не загинув в імперських війнах), отримував роботу і якісь засоби до існування. Того, хто пробував протестувати проти національного і соціального гніту або мав сумніви щодо політики ВКП(б)-КПРС, негайно або поступово знищували. Дуже образно про цю “селекцію” сказав Є. Євтушенко: немовби у стайні багато років ночами орудувала якась

банда, винищуючи кращих за певною ознакою коней. Внаслідок цього коні як біологічний вид збереглися, але з мишачою психікою.

Те ж саме можна сказати й про українців. Народ як такий зберігся, але значною мірою втратив національну свідомість і навіть гідність, вміння жити самостійно, самому дбати за себе, спиратися на власні сили і обирати власну долю. Натомість набув якоїсь інфантильності і безпорадності.

Усе це певною мірою стосується і “західняків”, але яскравіше і багато частіше, безперечно, проявляється у “східняків”, і не тому, що там первісно були якісь інші українці, а лише тому, що на сході радянська система переломила три покоління людей, а на заході – лише два, що “східняки” зазнавали зросійщення понад три століття, а більшість “західняків” – лише півстоліття, що “східняки” ніколи не знали демократії, а старшому поколінню “західняків” вдалося скуштувати її на практиці.

Впевнений, що в недалекому майбутньому зітреться різниця між “східняками” та “західняками”. Зближення між ними йтиме у напрямі зростання національної свідомості і гордості за свою країну, розвитку української культури і розширення сфери застосування державної мови.

Список літератури

1. Братко-Кутовський О. Виділена Богом земля / Голос України. – 1992. – № 174.
2. Грушевський М.С. Ілюстрована історія України. – К., 1991.
3. Наша єдина і така різна нація / Голос України, 1999. – № 83.
4. Пахолкін С. ОУН і її час // Слово. – 1990. – № 17-18.
5. Російщення України. – К., 1992.

Summary

The author considers the consequences of depormation of historical consciousness of the Ukrainian people and also the ways of its forming in the conditions of construction of indeed democratic Ukrainian state.